

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Проект «Безбар'єрне суспільство як елемент взаємоповаги між людьми та запорука розвитку громади»

Концепція інклюзивного туристичного маршруту із забезпеченням доступності/безбар'єрності культурно-історичних пам'яток та затверджених туристичних об'єктів у м. Золочеві, Львівська область.

“G - 012

ЗАМОВНИК_ЛЬВІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

січень 2023 р. - березень 2023 р.
Львів, Україна

ПРОЄКТ «БЕЗБАР'ЄРНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЗАЄМОПОВАГИ МІЖ ЛЮДЬМИ ТА ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ГРОМАДИ»

Зібрана та систематизована практична інформація призначена для керівництва Золочівської Міської Ради, з метою покращення надання послуг особам з інвалідністю у сфері туризму. Інформація є практичним керівництвом для подальшого створення та адаптацію для осіб з інвалідністю доступного/безбар'єрного маршруту у історичні частині міста Золочева.

У цій Концепції вказано на міські та архітектурні обмеження, характеристика доріг/тротуарів до конкретного культурного об'єкта, бар'єри котрі перешкоджають веденню екскурсійної туристичної діяльності у конкретних місцях, спеціальні поради для осіб з інвалідністю. Також надано поради з поліпшення інфраструктури культурно-туристичних місць, які відвідують місцеві мешканці та туристи з інвалідністю.

Інформація, також, призначена для широкої громадськості та експертів які хочуть практично допомагати в розвитку туризму для осіб з інвалідністю.

Автори і упорядники: **Галина Задоровська** – експертка проєкту/заслужена працівниця туризму/гід-перекладач; **Андрій Мацелюх** – директор Львівської Асоціації Розвитку Туризму (керівник проєкту).

Фотографії: власні бази даних та напрацювання експертів проєкту.

Рецензенти екскурсії та учасники громадського аудиту доступності: **Ярослав Грибальський** - голова ГО «Реабілітація людей з інвалідністю» (експерт проєкту); **Любов Кукурудза** – Голова Львівської територіальної первинної організації Всеукраїнська організація інвалідів “Українське товариство сліпих” (УТОС); **Уляна Гульовата** - завідувач сектора туризму Золочівської міської ради; **Роман Кушнір** – головний архітектор Золочівської міської ради.

Для подальшого використання: Золочівська Міська Рада; Львівська Асоціація Розвитку Туризму.

Період створення: 01 січня 2023 – 30 березня 2023.

Створено в Україні.

Ця концепція була створена та опрацьована в рамках проєкту «БЕЗБАР'ЄРНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЗАЄМОПОВАГИ МІЖ ЛЮДЬМИ ТА ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ГРОМАДИ»

Ціллю проєкту є: покращення умов інклюзивності й безбар'єрного середовища культурно-історичної спадщини та інших туристичних об'єктів західного регіону України, з можливістю відтворення на всій території України, що сприятиме рівній доступності та привабливості послуг у сферах культури й туризму для всього населення і водночас створить можливості для економічного відновлення і зростання на місцевому рівні.

Номер проєкту: G-012. **Період реалізації:** 17.10.2022 – 17.06.2023

Проект «Безбар'єрне суспільство як елемент взаємоповаги між людьми та запорука розвитку громади» реалізовується Львівською асоціацією розвитку туризму, та став можливим завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проєкт USAID «ГОВЕРЛА». Зміст цього проєкту не обов'язково відображає погляди USAID та Уряду США».

Зміст

1. ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ ДЛЯ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЩОДО СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО МАРШРУТУ У МІСТІ ЗОЛОЧЕВІ.	3
2. КОНЦЕПЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО/БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ ПО ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ МІСТА ЗОЛОЧІВ: «ДОВКОЛА ЦЕНТРУ – ЗОЛОЧІВ ЗАПРОШУЄ».....	8
2.1. ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС	10
2.2. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ - ЗОЛОЧІВ ТУРИСТИЧНИЙ	13
2.3. ПОЧАТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ «ДОВКОЛА ЦЕНТРУ ЗОЛОЧІВ ЗАПРОШУЄ»	14
3. ПОРАДИ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	30
4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.	33
5. КОРИСНІ САЙТИ ПО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ:	33

1. Загальні поради для органу місцевого самоврядування, щодо створення інклюзивного маршруту у місті Золочеві.

Україна вже зробила певні кроки по імплементації стандартів Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю», яка була ратифікована та набула чинності 06 березня 2010 р. Із початком впровадження інклюзії на законодавчому рівні це питання все частіше торкається різноманітних сфер діяльності. Згідно із Статтею 30 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю брати участь нарівні з іншими в культурному житті й вживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до таких місць культурних заходів чи культурологічних послуг, як театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки й туристичні послуги, а також мали більшою мірою доступ до визначних місцевих пам'яток і об'єктів, що мають національну культурну значущість.

Мета інклюзії полягає у ліквідації соціальної ізоляції (виключення). Створення доступного середовища є однією з цілей інклюзії – формування оточуючого середовища для потреб осіб з інвалідністю, а не навпаки.

Метою планування доступного/безбар'єрного туризму є забезпечення комплексного відпочинку для всіх відвідувачів. Забезпечення реалізації доступного туризму можливе завдяки розробленій програмі – універсальний дизайн.

Експерти проєкту радять вивчити і широко застосувати на практиці принципи універсального дизайну, що дасть змогу вирішити одразу дві проблеми доступності: фізична доступність – формування безбар'єрної інтегрованої туристичної мережі об'єктів, включно із туристичними маршрутами; етична – вимагає недискримінаційної політики, способу спілкування та взаємодії, що допоможе туристам отримати повне задоволення від туристично-рекреаційної діяльності.

На наше глибоке переконання: національні природні парки, музеї та історико-культурні об'єкти – ідеальне місце, де можна розширювати пізнавальні можливості дітей та дорослих, збагачувати їх знання, вивчати складні процеси та явища, формувати соціальні навички та духовний розвиток. Відповідно, ці об'єкти повинні бути доступними для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення.

На основі отриманого досвіду охарактеризуємо окремі правила для формування Концепцій туристичних піших маршрутів в Україні.

По-перше: Туристичні маршрути, які передбачені для використання людьми з інвалідністю, повинні починатися із зручного заїзду, та відповідно облаштованої парковки та зупинки для транспортних засобів. Таке місце повинно бути відповідних розмірів, включати належне позначення, зручним місцем розташування з доступним шляхом переміщення до об'єктів, приміщень та заходів.

По-друге: Інформативний стенд із характеристикою туристичного маршруту повинен бути встановленим на початку маршруту. Надання точної та об'єктивної інформації про умови території, повз яку проходить туристичний маршрут, дасть змогу людям з інвалідністю вирішити, чи відповідає опис маршруту їхнім інтересам, здібностям, досвіду та навичкам, та бути впевненими у доступності туристичного маршруту. Важливо не перенавантажувати стенд надмірною кількістю повідомлень та подавати її не тільки традиційним способом, а використовувати різні формати інформації, наприклад, шрифт Брайля, широкоформатний друк, звуковий формат та ін. Використання спрощеного тексту та символів полегшить сприйняття інформації особами з обмеженими можливостями читання або обмеженим розумінням мови (наприклад, для іноземців). Вхідний інформаційний стенд може включати таку інформацію: логотип або назву історичного об'єкту, де пролягає маршрут; назву або символ туристичного маршруту; загальну довжину маршруту; набір висоти протягом маршруту; типовий та максимальний поперечний нахил поверхні на маршруті; типову та мінімальну ширину тротуару; тип поверхні; довжину сегментів маршруту, що відповідають вимогам доступного туристичного маршруту; складність маршруту; символи та позначки, які вказують на використання маршруту; перешкоди, які можуть трапитися на шляху; карту з прокладеним маршрутом та легендою; дату проведення оцінки доступності туристичного маршруту.

Примітки:

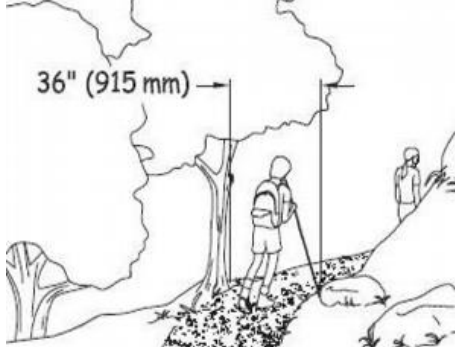
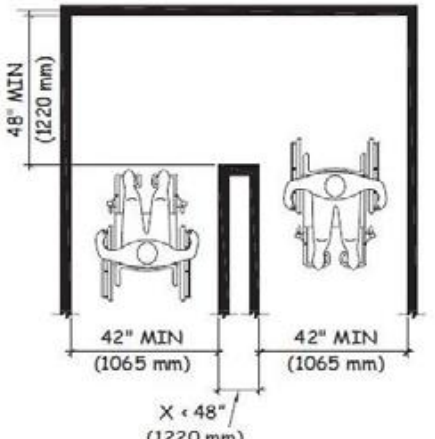
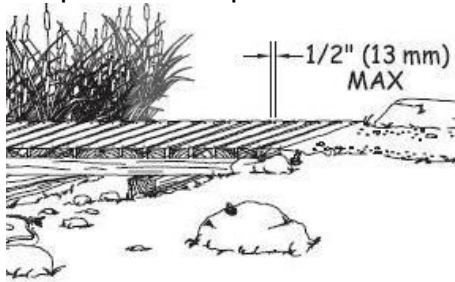
- 1) Вертикальний інформаційний стенд найбільш зручно розміщувати на висоті 117–157 см. Оптимальним поданням тексту та зображень на інформаційному стенді для стоячої людини вважається 140–175 см від землі, для сидючої людини на стандартному кріслі колісному – 107–127 см від землі. Горизонтальні інформаційні стенди розміщуються під кутом 30–60° та на висоті 69–86 см.
- 2) Формування назви туристичного маршруту може здатися досить простим завданням, але існує кілька рекомендацій щодо назви туристичного маршруту: уникати використання назв несприятливих умов або доступу до небезпечних зон (наприклад, «Болотяний шлях» або «Маршрут через вітрову долину»); не використовувати в назві слів, які можуть бути нетолерантними до культурної чи етнічної групи туристів; не використовувати назви туристичних чи оглядових об'єктів, які не трапляються на туристичному маршруті; уникати використання імен у назві, які історично мали негативний вплив тощо.

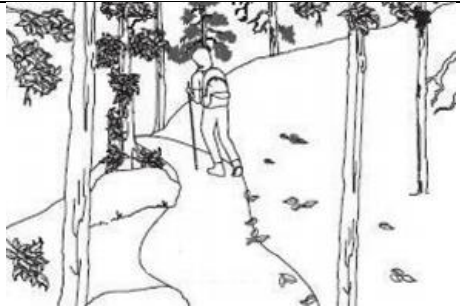

По-третє: Забезпечення правильної інформації про інклюзивний туристичний маршрут полягає в попередній оцінюванні його доступності. В Україні оцінюванням доступності туристичних маршрутів займаються окремі компанії, наприклад ГО «Фонд реабілітації осіб з інвалідністю» експерти якого розробили власну методику оцінювання маршрутів/та об'єктів – «громадський аудит доступності туристичних об'єктів і шляхів». Основні вимоги до створення доступних туристичних маршрутів наведені у табл. 1.

По-четверте: Знаки та символи повинні супроводжувати туристів з інвалідністю впродовж усього маршруту. Їх слід використовувати як на інформаційному стенді, так і на самому маршруті, де це необхідно, наприклад, для позначень зміни напрямку руху, попередження про перешкоди будь-якого типу (підйом, спуск, пішохідний перехід), ділянку маршруту, що не відповідає технічним вимогам, небезпечна тощо. Інклюзивне маркування необхідне для позначення напрямку руху туристів та для забезпечення їхньої впевненості, що вони знаходяться на відповідному туристичному маршруті. Маркування можна здійснити багатьма способами, наприклад, нанесення фарби на дерева, каміння або інші об'єкти, встановлення стовпчиків чи невеликих інформаційних стендів. Незалежно від способу маркування, важливо дотримуватися певних рекомендацій. Маркування різними кольорами, формами та розмірами може застосовуватися для позначення різних маршрутів, однак варто пам'ятати, що не всі туристи здатні розрізнити кольори, тому варто застосовувати геометричні фігури або текст для позначення різних маршрутів (за типом, складністю, способом пересування). Специфіка маркування та закування туристичних маршрутів детально описана у ДСТУ 7450:2013 «Туристичні послуги. Знаки туристичні активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування». Інфраструктура маршруту може включати лавки, оглядові майданчики, столи для пікніка, облаштовані місця для вогнища, сміттєві контейнери. За умов використання універсального дизайну, вздовж туристичного маршруту повинно передбачатися не менше одного з кожного перерахованого об'єкта, які відповідають технічним вимогам (табл. 1).

Таблиця 1. Коротка характеристика основних вимог доступного туристичного маршруту*

№ п/п	Елемент маршруту	Вимоги доступного маршруту
1.	Покриття поверхні	Поверхня маршруту повинна бути міцної та стійкою. Визначити ці показники можливо за допомогою спеціального приладу – пенетрометра. Стабільна та міцна поверхня не зазнає деформації через несприятливі погодні умови. Для високо розвинених туристичних регіонів покриття поверхні може бути із бетону чи асфальту. У менш розвинених регіонах – щебінь, галька та інші стабілізатори ґрунту.
2.	Ширина відкритого протектора проходу	Ширина стежки, по якій проходять туристи повинна бути не менше 91,5 см. Ця ширина повинна підтримуватися на всій ділянці маршруту й не повинна зменшуватися будь-якими перешкодами. В місцях, де перешкоди вимагають зробити поворот на 90 або 180 градусів, необхідно забезпечити достатній простір для людей, які використовують різного

		<p>типу крісла колісні для переміщення. Мінімальна ширина проїзду має бути 106,5 см, а місце розвороту не менше, як 122x213 см.</p>
<p>3. Місце розходження груп туристів</p>		<p>Ширина інклюзивної стежки менше, ніж 152,5 см не дає змоги розминутися двом людям, які використовують крісла колісні для пересування. Тому, якщо ширина стежки не перевищує 152,5 см, варто розширити шлях через кожні 305 м. Якщо туристичний маршрут не відповідає технічним вимогам, то слід використовувати попереджувальні знаки, які б інформували людей про останнє місце, де можливо розминутись або місце розвороту. Таким своєрідним пропускним пунктом можуть бути перехрестя стежок або ж Т-подібне перехрестя</p>
<p>4. Перешкоди</p>		<p>Перешкоди на маршруті можуть бути у вигляді стовпців, турнікетів, каміння, коріння дерев тощо. Якщо поверхня вздовж маршруту вкладена асфальтом, бетоном або дерев'яними дошками, допускається перешкода не більш, як 1,3 см у висоту, тоді як на маршрутах з іншою поверхнею висота перешкод не повинна перевищувати 5,08 см. Розрив між перешкодами на маршруті не повинен бути частіше, ніж кожні 122 см.</p>
<p>5. Розрив та отвори</p>		<p>Перешкоди у вигляді ям, отворів, решіток повинні бути достатньо малими, щоб у них не потрапило колесо від крісла колісного, тростина або милиці (не більше 1,3 см). Перешкоди витягнутою форми (наприклад, решітки для водостоку) повинні бути розміщені перпендикулярно до напрямку руху туристів.</p>
<p>6. Схили</p>		<p>Нерівності рельєфу у вигляді спуску чи підйому не повинні займати більше 30 % довжини маршруту й не перевищувати 8 % нахилу поверхні. Для пристосування до крутої місцевості маршрут може бути спроектований із більш короткими сегментами, які мають відповідний нахил і довжину підйому</p>

		<p>(спуску) відповідно до таких стандартів: 1) 5–8 % нахилу поверхні для частини маршруту довжиною не більше 61 м; 2) 8–10 % нахилу поверхні для відрізка маршруту довжиною не більше 9 м; 3) 10–12 % нахилу поверхні для відрізка маршруту довжиною не більше 3,05 м. По можливості, маршрут повинен бути спроектованим із меншими схилами, щоб забезпечити більш незалежний доступ і зручність його використання. Поперечний (бічний) нахил маршруту, поверхня якого вкладена з бетону, асфальту або дощок, не повинен переважати 2 %. Коли поверхня маршруту вкладена іншим матеріалом, то допускається нахил не більше 5 %.</p>
7.	<p>Місця відпочинку</p> 	<p>На початку та вкінці підйому на туристичному маршруті повинні бути передбачені місця відпочинку. Відповідно до стандартів розміри таких місць повинні бути не меншим ніж 152,5 см довжиною та 91,5 см шириною. Нахил поверхні місця відпочинку для бетонованої, асфальтованої чи дерев'яної стежки не повинен перевищувати 2 %, для іншого покриття – не більше 5 %.</p>

2. Концепція інклюзивного/безбар'єрного туристичного маршруту по центральній частині міста Золочів: «Довкола центру – Золочів запрошує».

Для полегшення мандрування осіб з інвалідністю, маломобільних груп населення, а також для роботи екскурсиводів/або волонтерів із особами з інвалідністю (з туристами та місцевими мешканцями) нижче пропонується спеціально опрацьована **концепція інклюзивного туристичного маршруту** (котрий станом на березень 2023 р.) **частково адаптований для незрячих та слабозорих осіб, а також для осіб котрі пересуваються на кріслі колісному.**

Учасники громадського Круглого Столу від 27.12.2022 р. проголосували і затвердили 5-ть історико-архітектурних об'єктів історичної частини міста Золочева, туристичних магнітів, котрі потребують покращення щодо доступності (для користувачів крісла колісного та осіб з порушеннями зору).

Такими об'єктами стали:

1. під'їзд до музею-заповідника "Золочівський замок";
2. Церква святого Миколая;
3. Церква Воскресіння Господнього;
4. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії;
5. Золочівська міська рада.

Самі ці туристичні об'єкти/магніти стали підґрунтям для створення інклюзивного туристичного маршруту по центральній частині міста Золочева.

Нижчеподаний інклюзивний туристичний маршрут, був опрацьований на основі **громадського аудиту доступності історико-культурних об'єктів міста Золочева**, котрий у 27-28 грудня 2022 рр. провели експерти проекту.

Класифікація інклюзивного туристичного маршруту:

мета подорожі: а) пізнавальний маршрут.

вид пересування: пішохідний маршрут (під час руху за маршрутом (на окремій ділянці вул. М. Шашкевича - вул. Тернопільська) можливо використовувати транспортні засоби – автомобіль; електромобіль котрі пристосовані для перевезення осіб з інвалідністю).

сезонність: цілорічний.

тривалість: маршрут вихідного дня; короткотерміновий.

контингент: шкільний; молодіжний; сімейний; для дорослих; для осіб похилого віку.

форма маршруту: лінійно-комбінований.

адаптація для осіб з інвалідністю: маршрут адаптовано для осіб з інвалідністю (користувачів крісла колісного та осіб з порушеннями зору і незрячих осіб); маломобільних осіб.

тривалість маршруту: 1 год., 20 хв.

протяжність маршруту: 1,5 км.

складність маршруту: загальнодоступний (обов'язкова присутність асистента для надання допомоги особі з інвалідністю (користувачу крісла колісного)).

2.1. Історичний екскурс

Місто Золочів лежить у долині біля північних височин Гологорів та Вороняків на березі річки Золочівки, що впадає в до Західного Бугу. Вже в 1180 році в межах сучасного Золочева існувало поселення Радече, яке краєзнавці вважають предтечею-попередником Золочева. Перша письмова згадка про місто, знайдена у архівних документах, датованих 1423 роком.

Вартою уваги туристів архітектурно-меморіальною візиткою тієї епохи в Золочеві є Золочівський двір (XIV ст.).

У XV–XVI століттях Золочів був оточений валом і ровом, додатково захищений фортецею на пагорбі.

У 1523 році місто отримало Маґдебурзьке право. Зручне розташування та привілеї сприяли розвитку торгівлі і ремесел. У XVI–XVII ст. в Золочеві виникають й розвиваються численні цехи. А у 1553 р. король надав місту привілеї на проведення щорічних ярмарків на початку січня (на свято Трьох Королів).

Для чужинецьких купців і мандрівників у Золочеві функціонував великий заїжджий двір (вперше згаданий у 1537 р.).

Якуб Собеський у 1634 р. закінчив перебудову Золочівського замку, планувальна концепція якого збереглась донині. Також місто було укріплене валами, які проходили вздовж нинішніх вулиць Валової, Сковороди та Бандери. В системі міських фортифікацій укріпленими пунктами були також церква св. Миколая, парафіяльний костел (тепер церква Воскресіння Господнього) та Золочівський двір.

Після Якуба Собеського Золочівські маєтності перейшли до його сина Яна, який у 1674р. був обраний польським королем. Він часто перебував у замку під час турецьких воєн та татарських набігів.

У 1648 та 1655 рр. через Золочів переходило козацьке військо Богдана Хмельницького.

Епохою розквіту Золочева як європейського міста були XVII – початок XVIII століття, коли родина Собеських вибудувала у місті новий замок, облаштувала середмістя, заклала монастирі та храми. В цю епоху у Золочеві діяли дві українські церкви, парафіяльний костел, вірменська церква, три монастирі (два латинського обряду і монастир отців Василіан).

У 1691 р. велика пожежа винищила майже все місто, а 1705 року Золочів спустошили шведи. Син короля, Якуб Собеський, підтвердив надані своїми предками привілеї для міста й у 1730 р. заклав у Золочеві монастир та колегію піярів.

У 1724 р. збудовано синагогу Золочева, що функціонувала до руйнації під час Другої світової війни.

З 1772 по 1918 роки Золочів перебував у складі Австро-Угорської імперії. Новою австрійською адміністрацією на місці колишніх оборонних валів було закладено так

звані «шпацери» (прогулянкові сквери). Це споріднює Золочів із туристично атракційними «шпацерами» Львова, Кракова (тамтешні «плани») та Відня.

Ще однією архітектурно-меморіальною візиткою тієї епохи в Золочеві є В'їзна арка 1833 року.

Під час європейських революцій 1848-1849 в Золочеві була організована окружна Руська Рада. В 1878 р. в Золочеві було засновано, однією з перших в Галичині (після Тернополя та Коломиї), філію товариства «Просвіта».

Бурхливому розвитку масового туризму у Золочеві в Австро-Угорську епоху з останньої третини ХІХ ст. (із 1871 року) сприяло зручне розташування на міжімперській залізничній магістралі, що сполучала Відень і Краків зі Львовом, Тернополем та Києвом.

Сприятливими чинниками для розвитку туризму слугували замкова спадщина, мальовнича околиця, курорт Сасів за 10 км від Золочева з відомою на всю Австро-Угорщину водолічницею, де свого часу зупинявся навіть цісар Франц Йозеф І.

Садибна забудова новочасного міста призвела до того, що Золочів набув рис міста емеритів, сюди на постійне проживання з'їжджалися заможні люди з великих міст. Садиби Золочева, збудовані в Австро-Угорську епоху, досі вражають своєю красою та неповторністю.

Місто досі зберігає неповторний образ кінця ХІХ – початку ХХ ст. Колоритна автентична міська забудована межі ХІХ–ХХ століть найповніше збереглася в південному напрямку, поряд із залізницею. Одночасно перебудовували вулиці центру міста, де з'явилося багато будинків в стилях історизму, а потім – сецесії. Зараз можна побачити ці кам'яниці та вілли на вулицях Шашкевича, Лермонтова, Феньвеші, Січових Стрільців, Тудора.

Місто зазнало значного нищення під час Першої світової війни. **Окремий меморіально-туристичний маршрут доцільно присвятити Золочівській битві, що розпочалася 26 серпня 1914 року.** В околицях міста, між верхів'ями рік Західний Буг, Золота та Гнила Липа до 1 вересня відбувались жорстокі бої 3-ї армії генерала Ніколая Рузького і 8-ї армії генерала Алексея Брусілова російського Південно-Західного фронту з 3-ю австро-угорською армією під командуванням генерала Рудольфа фон Брудермана. Сьогодні пам'ять про цю доленосну битву заслуговує на створення тематичного **екскурсійного маршруту від залізниці і некрополя до околиць міста «Пам'ятні місця Першої світової війни Золочева».**

У період ЗУНР у місті відроджено українське життя, започатковано діяльність низки кооперативних українських і єврейських товариств. У міжвоєнний період в місті діяли приватна Українська гімназія та школа ім. М. Шашкевича.

У міжвоєнну епоху ХХ ст. туристичний путівник др. Мечислава Орловича рекомендував приїжджим у Золочеві селитися у комфортабельних готелях «Варшавський», «Панський» та Прайса, де можна було переночувати за 3 злотих, а також дегустувати страви місцевої кухні у ресторанах Дейча, Куммера, Шнаппа та їдальні Микитина.

18 вересня 1939 року до Золочева ввійшли радянські війська. В замку на місці польської тюрми було влаштовано катівню НКВС. Тут наприкінці червня 1941 р. відбувалися масові страти місцевих мешканців. 28 червня 1941 року місто зайняли німецькі війська. Незважаючи на терор на Золочівщині впродовж війни активно тривала підпільна боротьба ОУН та партизанська боротьба УПА.

Золочів – одне з міст-меморіалів голокосту євреїв під час Другої світової війни. У серпні 1942 року німці вивезли із Золочева близько 2000 євреїв у винищувальний концтабір Белжець, де їх було розстріляно. У листопаді 1942 німецька та українська поліція збрала ще 2500 осіб і також відправила їх на вбивство в Белжець. Сотні інших євреїв упродовж 1942 року розстрілювали в самому Золочеві. Після цього німці створили гетто, до якого були запроваджені майже всі золочівські євреї разом з євреями із довколишніх сіл. У Золочівському гетто було сконцентровано близько 4000 осіб, жахливі умови виживання були спричинені надмірною переповненістю замкнутої території та відсутністю санітарних приміщень, через що невдовзі у гетто спалахнула епідемія тифу та фатально зросла смертність. У квітні 1943 року німецька, українська та єврейська поліція вивезли із Золочівського гетто близько 3500 євреїв для розстрілу в ямі біля села Єлговиця.

Протягом другої половини ХХ століття Золочів перетворився на значний промисловий центр. Із початком ХХІ ст. економічний профіль міста еволюціонує від класичної агропромислової спеціалізації до модерної сервісно-орієнтованої економіки з пріоритетним стратегічним акцентом на розбудову міста як центру туризму.

Окремо слід позиціонувати та активно просувати на національному ринку Золочів як центр активної реабілітації та рекреації для осіб з інвалідністю та інвалідів-ветеранів російсько-української війни. Для цих категорій туристів влада і бізнес міста зацікавлені просувати пільгові турпродукти, які передбачатимуть знижки за проживання у готелях (мотелях), за харчування, за екскурсійне та реабілітаційно-туристичне обслуговування.

Пропонуємо Вам помандрувати вулицями міста, адже місто Золочів – культурно-історичне місто з належною йому сторінкою в історії України та Європи. Місто, насичене визначними подіями, відомими людьми, загадковими легендами, вражаючими історіями, унікальними місцями.

2.2. Загальна інформація - Золочів туристичний

Місто Золочів завдяки своїй історії та культурі володіє невичерпним потенціалом розвитку туризму. Відтак, місто мусить спрямувати зусилля на інтенсифікацію та комплексність розвитку туристичної галузі.

У 2020 році Золочівська Міська Рада задекларувала: туризм/брендування/промоція повинні бути одними із пріоритетних інструментів розвитку міста та важливою стратегічною метою в рамках політики соціально-економічного та іміджевого розвитку Золочева і Золочівської ОТГ.

Місто Золочів знаходиться на стратегічному автошляху М09: Рава-Руська – Тернопіль; відстань до обласного центру м. Львова складає 64 км. Попри північно-західну околицю міста пролягає автошлях Т-1413.

Зі Львова до Золочева самодіяльному туристові зручно доїхати маршрутними таксі з вул. Личаківської (неподалік від кінцевої зупинки трамваю №2) або електричками від Головного вокзалу чи станції «Підзамче». З автостанції м. Львова у Золочів курсують маршрутні таксі з регулярністю в пів години.

Зручність автотранспортної доступності – запорука стабільного нарощення потоків організованих туристичних груп (які прибуватимуть туристичними автобусами) та самодіяльних автотуристів, кількість яких щороку стабільно зростає.

Стратегічний виклик для міста як туристичного центру – розбудова мережі відповідно облаштованих стоянок для туристичного транспорту з урахуванням динамічного щорічного зростання кількості зайнятих паркомісць. Обов'язковими елементами сучасного облаштування стоянок для туристичного транспорту мають бути біотуалети, урни для збору сміття, лавки для відпочинку гостей міста, точки доступу до бездротового інтернету, промоційні туристично-інформаційні стенди, малі скульптурні форми, автомобільні парко-місця для осіб з інвалідністю тощо.

2.3. Початок інклюзивного туристичного маршруту «Довкола центру Золочів запрошує».

Ми приїхали з вами у Золочів – старовинне місто, районний центр на відстані 70 км від Львова, який лежить над річкою Золочівка. Населення Золочева нараховує 24 тис. осіб.

Об'єкт перший: Церква святого Миколая (вул. Валова, 2, Золочів).

Автобус зупиняється на колишніх валах, які оточували місто. Саме тут збереглася найстаріша **церква Золочева – Св.Миколая**, пам'ятка 16-18 ст. Оборонні риси церкви святого Миколая можна побачити і донині: товсті стіни, малі віконні отвори, колись її так і називали – церква на валах. Ймовірно, нинішня церква була збудована на місці старої, свідчить старовинний хрест коло церкви. Такі хрести залишалися на місці, де був престол попередньої церкви - знищеної під час нападів татарських орд, або розібраної для побудови нової.

Вона служила не тільки для відправлення релігійних обрядів, а й для захисту жителів. Церква-фортеця була частиною оборонних споруд міста. Після реставрації вона набула рис бароко. Але потужні стіни храму, віконні прорізи-бійниці і зараз нагадують про роль, яку він колись виконував. Вулиця, де стоїть церква, називається Валова.

Ми під'їжджаємо до церкви, група виходить з автобуса біля церкви, а автобус від'їжджає на паркінг до Золочівського замку (вул. Тернопільська, Золочів). Група буде перебувати в місті декілька годин, тож треба попередити учасників взяти з автобуса усі необхідні речі – парасолі, воду і т.п.

Миколаївська церква часто у будні буває закрита, відкривають її перед богослуженнями та у неділю. Рекомендуємо заздалегідь домовитися про приїзд. Церквою опікуються оо.василіани. Контактний телефон на момент написання – (03265) 43483, (03265)42157.

Історична довідка: ймовірно, нинішня церква була збудована на місці старої. Про це свідчить старовинний хрест коло церкви. Такі хрести залишалися на місці, де був престол попередньої церкви – знищеної під час нападів татарських орд, або просто розібраної, щоб побудувати нову.

Від часів заснування будівля церкви зазнавала змін. Сучасного вигляду церква набула вже після перебудови 1765 року. Кошти на цю перебудову виділив канівський староста Микола Потоцький, великий меценат і будівничий Успенського собору Почаївської Лаври, яка тоді належала оо.Василіянам.

Коли ми опиняємося всередині церкви, одразу звертаємо увагу на чудово різблений іконостас-вівтар. Виготовлений він у майстерні Почаївського монастиря. Найвірогідніше, декоративна різьба належала авторству Антона Штиля, а скульптура – розп'яття з прикутими до земної кулі Адамом і Євою, пророки Іван і Мойсей, а також путті – Франциска Оленського. І А.Штиль і Ф.Оленський – учні і послідовники майстра Пінзеля. Іоанн Георгій Пінзель – всесвітньо відомий скульптор др. пол. 18 ст., родоначальник львівської барокової школи. Очевидно, граф Микола Потоцький фінансував і цей прекрасний іконостас.

На початку 20 ст. у церкві святого Миколая проведено реставраційні роботи. До реставрації був залучений Модест Сосенко, художник-монументаліст, у сакральному живопису орієнтувався на візантійські зразки і українську традицію. Церкву було розписано у його характерній манері. Модест Сосенко виконав і деякі ікони для іконостасу, зокрема святий Йосафат, святий Андрій, писаний з Митрополита Андрея Шептицького, св. Володимир і Ольга, св. Константин і Олена, св. Антоній і Феодосій Печерські, св. Кирило і Мефодій, ікони Різдва Христового і Благовіщення.

У радянський час у церкві св. Миколая розмістили атеїстичний музей. Іконостас було демонтовано і викинуто. Рештки врятували музейники. Фрагменти іконостасу зберігалися у фондосховищах Львівської галереї мистецтв, Національного музею у Львові, музею історії релігій.

З 1990 року, від моменту легалізації Української греко-католицької церкви, церква святого Миколая у Золочеві під опікою оо. Василіян.

Об'єкт історико-культурної спадщини недоступний для МГН.

Людам з порушеннями зору в інтер'єрі церкви можливо провести екскурсію, тактильних експонатів не має. Для людей, які пересуваються в кріслі колісному церква недоступна.

Рекомендації експертів проєкту, щодо забезпечення безбар'єрності Церкви Святого Миколая (вул. Валова, 2, Золочів). Об'єкт досліджувався під час громадського аудиту доступності. Пропонується облаштувати сходовий марш входу в будівлю церкви поручнями, а збоку влаштувати пандус. Вишукати можливість для побудови в подвір'ї туалетних приміщень з врахуванням МГН – унісекс. Як альтернатива передбачити встановлення мобільного біотуалету з врахуванням осіб в кріслах колісних.

Ми виходимо з церкви та прямуємо у центр Золочева вулицею Валовою.

Відомо, що в 14-15 століттях в межах сучасного міста існувала дерев'яна фортеця, яку спалили татари, але перша письмова згадка про Золочів датується 1423 роком, коли він перейшов від відомого у Галичині роду Кердеїв у володіння до Яна Менжика. А вже у 1427 році Золочів належав боярському роду Щечонів, які навіть судилися між собою за право володіння містом. Від тих часів в центрі міста стоїть боярський двір. Особливу роль в історії міста зіграв Станіслав Сінинський, що був його власником на початку 16 століття. Саме він у 1523 р. здобув для Золочева Магдебурзьке право.

В кінці 16 ст. власниками Золочева стали Собеські, які володіли ним наступні півтора століття. У 1634 р. батько майбутнього польського короля Яна III – Якуб Собеський – збудував у місті кам'яний замок, що на довгі століття став візитівкою та оборонцем Золочева.

У 1691 р. велика пожежа винищила майже все місто, а 1705 року Золочів спустошили шведи.

На самому початку 19 ст. у Золочеві знову змінився власник – ним став граф Лукаш Комарницький. Це був останній з магнатів, що володіли містом, адже в 1834 році воно перейшло у власність австрійської корони. Австрійці поставили в місті постійний військовий гарнізон, а із замку зробили в'язницю.

За часів Австро-Угорщини міські фортифікації були розібрані. На місці колишніх оборонних валів, за прикладом Відня, Кракова та Львова, закладаються так звані "Спацери" - прогулянкові сквери, якими ми зараз проходимося. По праву сторону продовження spacerів – **сквер ім. Гетьмана України Самійла Зборовського**. Самійло Зборовський народився у Золочеві у старовинній заможній родині. Він тримав особисту капелу бандуристів та володів містом Золочевом. У 1571 році на Томашевській Січі був обраний гетьманом низового козацтва. Не кожне, навіть велике місто, може похвалитися таким. Самійло брав участь у багатьох козацьких походах і проявив себе як хоробрий воїн та мудрий гетьман.

Ми дійшли до площі Незалежності, в центрі якої стоїть пам'ятник **Вячеславу Чорноволу**, відомому громадському діячеві, політикові, лідерові Народного Руху України.

15 днів у 1989 році Вячеслав Чорновіл провів у камері попереднього ув'язнення в Золочеві за організацію перших демократичних мітингів у Львові. А у 2002 році Вячеслав Чорновіл постав у центрі Золочева у камені. Пам'ятник споруджений за гроші людей. Авторами пам'ятника є львівські митці Микола Посікіра та Михайло Федик.

Навпроти дуже цікава, фактично найстарша пам'ятка Золочева – **Боярський двір 15 ст.**, Двір Золочів, або як його часто називають – «villa regia», збудований як фортифікаційно укріплена кам'яна споруда з ровом та валами навколо. Вперше ця будівля згадується у 1423 року, і цю дату вважають першою згадкою про Золочів. В літературі також можна зустріти ще одну назву – «Будинок убогих», оскільки господар міста утримував старців при цьому дворі. Господарі Золочева жили в цьому будівлі,

тут же містився і міський арсенал. Але після зведення Золочівського замку двір почав занепадати.

Історія цього двору свідчить, що він змінив близько десяти власників, більшість із яких судилися за нього. У 17 столітті будинок переходить у власність польської королівської родини Собеських. Оскільки в місті був замок, то й потреба у кам'яниці відпала, і Ян Собеський віддав його для потреб убогих. У 1627 році двір переходить у власність парафіяльного костелу як житло для пароха, вікарія, органіста та інших духовних осіб. 1868 року потрапив у власність армії, а в часи УРСР слугував складом.

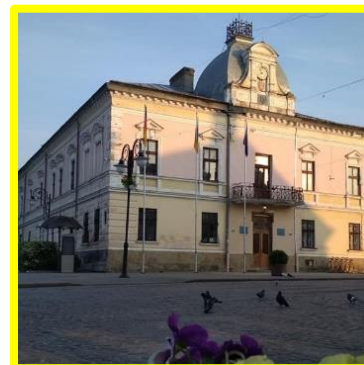

На жаль, за незалежної України будівля зазнала некваліфікованої перебудови, що сильно змінило її історичну вартість та вигляд. У 2012 р. Двір Золочів віддали в безоплатне користування на 49 років Українській греко-католицькій церкві Воздвиження Животворящого Хреста, що провела реконструкцію та відкрила там монастир Братів Менших (францисканців).

Золочівська вілла, або «Будинок убогих», як його тут звикли називати, – найцікавіша і найстаріша пам'ятка житлової забудови не тільки м. Золочева, але й всієї Західної України, яка датується XIV ст. «У Львові ще залишились будинки XIV-XV ст., але серед усіх пам'яток архітектури того часу найкраще зберігся саме будинок у Золочеві», – говорив в одному з інтерв'ю авторитетний історик, дослідник такого роду будівель, колишній директор Львівської галереї мистецтв, Герой України, Почесний громадянин Золочева Борис Возницький. Золочівська вілла старша за подібні вілли, які розташовані на теренах Польщі, Чехії, Угорщини та інших країн центральної Європи, і є шанс, що будівля стане візитною карткою міста на рівні із Золочівським замком.

Об'єкт другий: Золочівська міська рада (вул. Маркіяна Шашкевича, 22, Золочів).

Ми повертаємо у головну вулицю міста - Маркіяна Шашкевича, колись тут була Тернопільська брама. Перша будівля зліва – це **Золочівська міська рада**, колишній будинок магістрату, збудований на поч. 19 ст. у стилі історизму. Вгорі на будинку величний купол з терасою, з якої, можливо, сторожа наглядала за спокоєм міста. Над входом гарний кутий балкон, з якого голова міста зачитував накази та важливі новини.

Будівля доступна для МГН з альтернативного входу (з внутрішнього подвір'я).

Рекомендації експертів проєкту, щодо забезпечення безбар'єрності Золочівської Міської Ради (вул. Маркіяна Шашкевича, 22, Золочів). Об'єкт досліджувався під час громадського аудиту доступності. Оскільки основні

приміщення діяльності міської ради (кабінет міського голови, сесійна зала та інші) знаходяться на II-му поверсі, то пропонується вишукати можливість для облаштування будівлі зовнішнім пристінним ліфтом або підйомником. Також облаштувати туалетні приміщення для осіб з інвалідністю. У внутрішньому подвір'ї передбачити місце для пакування а/т осіб з інвалідністю позначивши його дорожніми знаками та дорожньою розміткою відповідно до ПДР.

Вулиця Маркіяна Шашкевича названа на честь видатного сина українського народу, який народився на Золочівщині, автора першої віршованої збірки «Русалка Дністровая», написаної сучасною українською мовою. Маркіян Шашкевич навчався у державній школі Золочева, яка була заснована у 1789 році. Це була шестикласна чоловіча школа з німецькою та польською мовами навчання. Потім він продовжив навчання у Бережанській гімназії та закінчив гімназійну освіту у Львові. Бували у Золочеві й інші члени «Руської трійці»: Яків Головацький та Іван Вагилевич збирали народний фольклор у навколишніх селах. На вул. Шашкевича 24, заслуговує уваги будинок райспоживспілки (колишній Будинок «Просвіта»), де у 1911 р. І.Франко читав поему «Мойсей».

Об'єкт третій: Костел Успіння Пресвятої Діви Марії (вул. Г. Сковороди, 2, Золочів)

Вулиця після недавньої реконструкції є пішохідна, з деревами, лавочками та романтичною вечірньою підсвіткою. Ми доходимо до перехрестку з вулицею Репіна та повертаємо вправо на бульвар Гр.Сковороди. Перед нами величний бароковий фасад римо-католицького **Костелу Успіння Пресвятої Богородиці**.

Син короля Яна III, дідич Золочева Якуб Людвік Собеський виступив фундатором будівництва нового костелу та монастиря. Спорудження нового храму розпочалося у 1731 році і фактично тривало аж до 1763-го.

Королевич Якуб Собеський запросив до Золочева монаший орден отців піярів, які відкрили у місті колегію для навчання хлопчиків. Три маєтки королевича платили податки цій колегії – 400 злотих на рік, що було дуже великими коштами. У 1782 році у піярській колегії навчалося понад 500 учнів, викладали високосвічені професори.

У 1785 р. Орден піярів було скасовано, колегію закрито, а костел став парафіальним. Цікаво, що храм ніколи не було закрито за радянської влади, завдяки зусиллям багаторічного пароха, таємного і єдиного у Радянському союзі

католицького єпископа Яна Ценського, людини- легенди, яку любили та поважали миряни. До речі, єпископ Ян Ценський був внуком графа Володимира Дідушицького, видатного львівського музейника, мецената та філантропа.

Бароковий храм збудовано з цегли і каменю. Фасад храму увінчаний лише однією вежею з годинником з лівого боку (мало бути дві).

Позаду та зліва костелу знаходяться інші монастирські споруди: келії монахів, трапезна, бібліотека і т.д.

Інтер'єр костелу – це результат перебудови храму після жахливої пожежі 1903 р. Вівтарі, казальниця, проспект органу, лави, сповідальниці та інші елементи походять з першої половини 19 ст., а ілюзійні розписи головної нави – 1935 р. У головному вівтарі – фігура св.Казимира з гербом Речі Посполитої на щиті. Збереглося декілька старих образів, а також портрет короля Яна III Собеського. За нашого часу в храмі відкрито пам'ятну таблицю єпископу Яну Ценському.

Бароковий костел Успіння Пресвятої Богородиці є пам'яткою архітектури національного значення і справжньою окрасою міста. Живий звук органа в Золочеві теж можна почути лише тут.

Об'єкт історико-культурної спадщини недоступний для МГН. Людям з порушеннями зору в інтер'єрі церкви можливо провести екскурсію, тактильних експонатів не має. Для людей, які пересуваються в кріслі колісному костел недоступний.

Рекомендації експертів проєкту, щодо забезпечення безбар'єрності Костелу Успіння Пресвятої Богородиці (вул. Г. Сковороди, 2, Золочів). Об'єкт досліджувався під час громадського аудиту доступності. Рекомендується: розробити проєкт добудови стаціонарного пандуса, а також влаштування розділових поручнів на сходах.

Об'єкт четвертий: Церква Воскресіння Господнього (вул. М. Шашкевича, 9, Золочів)

Ми проходимо вулицею Гр.Сковороди і за кілька хвилин доходимо до іншого храму- колишнього костелу, а тепер церкви **Воскресіння Господнього**.

Своєю появою у 1624-27 роках вона зобов'язана польському шляхтичу, батькові короля, Якубу Собеському, який був ініціатором побудови нового замку у Золочеві. Якуб Собеський мав великий сентимент до цього костелу – тут у криптах було поховано його першу дружину Маріану Вишнівецьку та його двох дочок.

У костельних документах збереглася цікава інформація про те, що у випадку небезпеки перед ворогом, костельне срібло складалося у бочки та закопувалося. Це був багатий храм, який щедро обдаровували власники Золочева – родина Собеських. У куполі збереглися старі стюкові зображення святих. У 1691р. костел, дзвіниця, господарські приміщення були знищені великою пожежею в місті. Храм та дзвіницю було відновлено після пожежі. Новий дзвін для храму було виготовлено на пожертву короля Яна III Собеського.

На дзвоні вибито королівський герб і дві медалі з портретами Яна III, його дружини Марії Казимири з латинськими написами та контурами ангелів над ними.

Таким чином, у Золочеві було два римо-католицькі костели – Воскресіння Господнього (він був парафіальний) та монастирський – Успення Пресвятої Богородиці. Австрійська влада скасувала монастир піярів, а костел передала римо-католицькій громаді міста, натомість костел Воскресіння передала греко-католикам. За часів радянської влади, коли УГКЦ була офіційно скасована та переслідувана, церква була передана православним. Так лишилося до сьогодні.

Колись у Золочеві проживала вірменська громада, яку до Золочева запросив Ян III Собеський і на 20 років звільнив їх від сплати податків. Вірмени були відомими купцями та ремісниками, а їх діяльність приносила гарні гроші в казну. Вірмени мали власну церкву, але у 1800 р. парафію закрили, а будівля церкви, на жаль, без сліду зникла з поверхні міста.

З кінця 19 ст. половину населення міста складали євреї, які відігравали значну роль у довоєнній історії Золочева. Євреї з'явилися в Золочеві в кінці 16 ст. Єврейська громада мала свою синагогу, цвинтар, ритуальні лазні, перукарні та магазини. Лікарня разом з лікарями була звільнена містом від сплати податків. Громада мала широке право на торгівлю, а під час війни обов'язок захищати місто. За часів королівчів Собеських євреї заснували в лісах під Золочевом скляні гуті, працювали дуже відомі родини єврейських промисловців, діяльність котрих приносила гарні доходи та збагачувала місто. З 1782 р. У Золочеві починає діяти кам'яна синагога, яка була знищена під час II світової війни.

Золочів – це місце народження єврейського поета Імбера Нафталі Герца. У 1878 р. В Палестині виникає перше єврейське поселення. На цю подію двадцятидворічний поет пише вірш – «Наша надія», який в майбутньому став текстом гімну держави Ізраїль.

У Золочеві народився Роальд Гоффман, лауреат Нобелівської нагороди з хімії. Під час гітлерівської окупації їх з мамою переховувала українська родина.

Під час Голокосту було знищено майже усю єврейську громаду міста, і на цьому вікова історія цих людей у Золочеві закінчилася назавжди.

Об'єкт історико-культурної спадщини недоступний для МГН. Нажаль для людей, які пересуваються на кріслі колісному і для МГН Церква недоступна, через існуючі марші сходів. Засобів доступності немає. Людям з порушеннями зору в інтер'єрі церкви можливо провести екскурсію, тактильних експонатів не має.

Рекомендації експертів проєкту, щодо забезпечення безбар'єрності Церкви Воскресіння Господнього (вул. М. Шашкевича, 9, Золочів). Об'єкт досліджувався під час громадського аудиту доступності. Рекомендується: облаштувати сходовий марш входу в будівлю церкви поручнями, а збоку влаштувати пандус. Вишукати можливість для побудови в подвір'ї туалетних приміщень з врахуванням МГН – унісекс. Як альтернатива передбачити встановлення мобільного біотуалету з врахуванням осіб в кріслах колісних.

Ми виходимо знову на вулицю М.Шашкевича і прямуємо до площі Незалежності. Там повертаємо легко зліво та опиняємося на вулиці Тернопільській.

Зліва бачимо парк ім. Івана Франка, в якому після робіт по благоустрою буде відкрито пам'ятник великому сину українського народу, поетові та письменнику Іванові Франку.

Зліва пливе річка **Млинівка**, свою назву річка отримала завдяки існуванню колись на ній водяного млина біля підніжжя пагорбу Купина, на котрому розташований Золочівський замок.

ми доходимо до досить пожвавленого перехрестку, який переходимо по пішохідному переходу. Перед нами паркінг, де і стоїть наш автобус. Звідси догори починається дорога до замку. В'їхати до замку ґрунтовою дорогою на кріслі колісному – дуже складне випробування! Дорога стрімка і кам'яниста будьте максимально обережні. Місцями для подолання перешкод потрібно скористатися допомогою супроводжуючого. Самостійно особа з інвалідністю (користувач крісла колісного) підйом від паркінгу до входу в замок не подолає.

Об'єкт п'ятий: під'їзд до музею-заповідника "Золочівський замок" (вул. Тернопільська, Золочів).

Золочівський замок є тою пам'яткою архітектури національного значення та історію задля котрої до міста приїждять тисячі туристів. Впродовж століть життя тут вирувало

завдяки та навколо цього місця. Золочівський замок є цінним об'єктом для краєзнавчого туризму.

Перший замок було збудовано за часів магнатів Сенінських. Він вважався форпостом на шляху татарів та турків до Львова. Замок був оточений водою річок Золочівка та Млинівка, а зі сходу – Бенівськими болотами. Коли Золочів перейшов до Якуба Собеського, батька короля, він добре розумів, що старий замок застарів у всіх відношеннях. Саме за наказом Якуба Собеського у 1634-36 рр. відбулося будівництво нового замку, який зберігся до наших днів. Замок належав до бастионного типу. На той час це була дуже модерна система фортифікацій, яка сформувалася у 16 ст. і стала логічним результатом розвитку важкої артилерії. Найкраще ця система була розвинута в Італії та Нідерландах, а проекти таких замків робили такі видатні художники як Мікеланджело та Дюрер. Одним з найкращих зразків фортеці із застосуванням бастионів і є Золочівський замок.

Зовнішні стіни є порівняно невисокі, земляні вали укріплені камінням, стіни заглиблені у рови, на чотирьох кутах – невеликі вежички – кавалери. Слабим місцем таких замків була в'їзна брама, яка повинна була мати додаткове укріплення – равелін, що приймав перші удари противника. Між равеліном та брамою є міст з підйомним механізмом. Під мостом - таємний хід для вилазок. Коли під стінами замку стояв ворог, а брама була закрита частиною мосту, єдиний спосіб, як можна було вийти із замку і зробити розвідку, був цей вихід на рівні рову. На жаль, равелін золочівського замку був повністю знищений у 18 ст., а той, що ми бачимо зараз, є відбудовою 2007 р. *Над равеліном міститься оглядова площадка, а всередині – ресторан, крамнички та туалети – котрі не доступні для осіб з інвалідністю (користувачів крісла колісного) та МГН.*

На мурах замку у 17 ст. стояло 64 гармати; бастиони, які виходили поза стіни виключали наявність «мертвих» зон, все добре прострілювалося, і ворог не міг непомітно підійти до мурів.

Через велику дерев'яну браму входимо до широкого коридору.

Увага! Для того, щоб туристи у кріслах колісних змогли потрапити всередину, потрібно просити охорону повністю відкрити одну створку брами, оскільки вона має високий поріг.

Над брамою було три приміщення та комірка, з якої вели сходи на дах та до єдиного у цілому місті годинника. В одному з приміщень брами проживав комендант, всередині брами містилася кордегарда - приміщення з пічкою для варти.

Перед нами велике квадратне подвір'я розміром 110 м на 110 м. Колись увесь двір був забудований по периметру. Великий житловий палац, як головне місце перебування власників, розміщувався під західним валом. Зі східної сторони давні часи знаходилася двірська забудова – кухня, студня, комора-шпихлір та гостьовий будинок – офіцина.

Навпроти брами під південними валами був збудований Китайський павільйон. В одному з кутів знаходилися дерев'яні стайні.

Житловий палац - двоповерхова будівля у стилі ренесансу, є накрита високим спади́стим дахом, кути палацу покриті рустифікованими пілястрами. До палацу ведуть двоє дверей – праві для челяді, а через лівий вхід входили господарі замку. Входи обрамлені кам'яними порталами. По самому центру будівлі є вхід до пивниць, які займають площу усього палацу. Ці пивниці використовувалися як склад провіанту не тільки для господарів та челяді, але і для війська. Коли військо вирушало зі Львова, солдати брали з собою провіант, якого вистачало на два дні. Ми пам'ятаємо, що відстань від Львова до Золочева становить 70 км, а це саме ті два дні, за які військо проїжджало на конях цю відстань. Тобто, саме у Золочеві армія могла поповнити запаси провіанту і заpastися харчами. Частина пивниць також використовувалася для вугілля, яким опалювали замок. Температура в пивницях була сталою і влітку, і взимку – 4-6 градусів. Після реставрації пивниці є відкритими для доступу, там можна побачити експозицію архітектурних фрагментів старого Львова.

До пивниць ведуть кам'яні сходи, людям з порушеннями зору та користувачам крісла колісного самостійно потрапити туди неможливо.

Увійти на перший поверх Великого палацу можливо тільки за допомогою пандуса на вхідних сходах при повністю відкритих дверях. Переміщення всередині палацу є вкрай утруднене, оскільки кам'яні міжкімнатні портали мають високі пороги.

Коли замок став музеєм, в експозиції першого поверху облаштували зал, в якому розповідають про історію замку. Коротко розкажемо про це.

Коли у 1672 р. турецька армія Капудана прямувала до Львова, на перешкоді їй став Золочівський замок, який оборонявся особливо стійко та мужньо під командуванням майора Стрина. Проти турецького війська стали 200 драгунів і все доросле населення міста. Шість днів тримали криваві бої, але сили були дуже нерівні, і замок був здобутий та частково зруйнований. Тогочасний власник замку Ян Собеський використовуючи дармову силу полонених турків і татар, за кілька років відбудував фортецю, зробивши її ще потужнішою. І вже 1675 року замок, що вже мав статус королівського, відбив напад татарської армії Хаджі-Гірея.

Після згасання роду Собеських замок переходить до відомої родини Радивилів, які мало цікавилися замком і довели замок і ціле місто до банкрутства. У 1782 р. Австрійська влада конфіскувала замок та продала з молотка. Замок з тих пір переходив до різних власників. Утримувати таку велику будівлю ставало все дорожче, і у 1834 р. влада взяла замок в оренду і розмістила в ньому військову частину. У кінці 19 ст. у замку засідав суд та почала діяти кримінальна в'язниця, яка згодом у 1939 р. стане політичною.

З приходом «визволителів» Золочівський замок став страшною тюрмою НКВС. Почалися арешти. І досі залишається до кінця незрозумілим принцип арештовувань. Злочинна комуністична влада в першу чергу забирала розумних, інтелігентних, освічених, але серед арештантів були і зовсім прості люди – селяни та робітники.

Особливо комуністи любили арештовувати священників та студентів. Коли у вересні 1941 року у Золочів увійшли гітлерівські війська, люди кинулися на замок шукати своїх близьких, але побачили страшну картину—закатованих у жахливий спосіб людей. Німці змусили євреїв розкопувати заповнені людьми ями: з 649 замучених родичі змогли опізнати менше сорока. А потім німці розстріляли цих єврейських чоловіків під стіною замку, їх було близько сотні.

Після війни у замку діяв інтернат, а з 1953 р. – ПТУ, і лише через двадцять років замок був переданий Львівській картинній галереї. Так почалося відновлення пам'ятки. З подвір'я було знято 1 метр ґрунту, що дійти до автентичного рівня. Били стіни, щоб знайти старі ренесансні портали, знімали ґрунт, щоб докопатися до автентичних порогів.

Потроху замок набував рис минулої доби, коли у стінах замку приймали королів та вельмож. Сьогодні замок є державним історико-культурним заповідником. *Нажаль, котрий не доступний для осіб з інвалідністю (користувачів крісла колісного) та МГН.*

Перший поверх палацу був нежитловий, він призначався для служби. Тут містилася креденсарня (кімната, де зберігався посуд, кухонна утварь, скатертини, столове срібло), була кімната для варті, оскільки поруч знаходилася скарбниця, замкова каплиця та інші господарські приміщення. У креденсарні знаходився найбільший камінь у замку. Через отвори у товщі стін тепло піднімалося знизу на другий поверх, і кімнати замку нагрівалися досить швидко. Окрім камінів, у кожній кімнаті замку були печі.

Господарі замку жили у кімнатах другого поверху. Поверх умовно ділився по вертикалі та горизонталі на дорослу та дитячу частини. Дитяча частина містилася зліва від входу, причому кімнати для дівчаток виходили вікнами у двір, а кімнати хлопчиків виходили на вали (було більш небезпечно). Для дітей відводили 4 кімнати. З протилежного боку були кімнати дорослих, теж чоловіча та жіноча половини, вікна жіночих кімнат виходили на подвір'я замку. Дорослі мали до диспозиції 6 кімнат. Цікавинкою замку були туалети – чотири на другому поверсі на кожному куті будівлі, та два на першому для челяді. Туалети мають досить оригінальну конструкцію – до унітазу підведено ринву з даху, щоб стічні води змивали у вигрібну яму нечистоти. Для більшої частини Європи таке обладнання вважалося проривом у майбутнє.

Король Ян III Собеський та його дружина—француженка Марія Кароліна д'Арквін (Марисенька, як її ніжно називав чоловік) з дітьми дуже рідко проживали у замку. Найбільше любив замок батько короля та ініціатор побудови нового замку – Якуб Собеський. Саме у цьому замку він був щасливий у шлюбі з першою дружиною Маріаною Вишнівецькою, тут народжувалися їх діти; на замку народився і його старший син від другого шлюбу з Теофілією Данилович – Марко Собеський та доньки.

Любив замок і син короля – королевич Якуб Собеський, він часто зупинявся в замку на довше разом із своєю донькою Марією Кароліною де Бульйон, оплачував ремонти замку та реставрації.

Сьогодні у Великому палаці представлено понад 550 експонатів, у тому числі 122 одиниці живопису, 123 одиниці меблів, зброя, порцеляна, скульптура, килими, речі,

знайдені під час реставраційних робіт, мисливські трофеї та інше. *Нажаль, тактильних експонатів для незрячих осіб, не має.*

Найбільше притягає увагу величезне полотно-баталія «Битва під Парканами» - 7 і 9 жовтня 1683 року, у якій після невдалого для польського кінного авангарду бою з турками 7 жовтня на другий день битви було досягнуто розгром османського війська візира Кари-Мустафи об'єднаними польсько-австрійсько-німецькими військами під проводом Яна III Собеського. Турецький полководець втік у Белград, де був страчений за наказом султана. Битва під Парканами закріпила результати перемоги над турками під Віднем і поклала край планам турецької експансії в Центральну Європу.

Баталія розміром 7.90м на 8.80 м була написана придворним художником Яна III Собеського, Мартіно Альтомонте.

Ми виходимо з Великого палацу на подвір'я замку і керуємося вправо. Перед нами цікава споруда, пам'ятка архітектури кінця 17 – поч.18 ст. – **Китайський павільйон.**

Для людей користувачів крісла колісного потрапити всередину до павільйону можна тільки за допомогою пандуса, оскільки перед павільйоном є сходи. В залах можна пересуватися без перешкод, експозиція розміщена на першому поверсі. На території є будівля, в котрій є туалетні приміщення для чоловіків та жінок. Туалетні приміщення є не доступними для осіб в кріслах колісних та МГН.

Китайський павільйон був збудований в той час, коли в Європі почалася велика мода на «китайщину» - шинуазрі.

Форми мистецтва Китаю тоді сприймалися поверхнево, несерйозно, крізь призму європейського сприйняття. Виразалося це в малярстві, архітектурі, меблях, порцеляні, паркових павільйонах.

Кожна заможна родина мріяла мати вдома щось з шинуазрі: китайський столик в салоні, пити китайський чай з китайських філіжанок. Багатші влаштували китайські кабінети, і лише дуже заможні могли собі дозволити на китайські павільйони. Загальний вигляд таких приміщень був цілком європейським, але в інтер'єрах використовували китайські вази, порцеляну, лакові столики, екрани для камінів та дощечки з китайським живописом.

Кажуть, сама Марисенька забажала собі подібний китайський палацик у замку Золочева.

Початковий павільйон був ротондою з балконом, і, чесно кажучи, китайську архітектуру він нагадував мало. Тим більше, що згодом до ротонди було добудовано ще два крила. Про інтер'єр павільйону чи про ті речі, які знаходилися в ньому, ми не

маємо жодної гадки – не залишилося абсолютно жодних документів чи описів не тільки Китайського павільйону, але і Великого палацу замку.

Тож після реставрації у 2004 р. тут відкрито музей Східних культур. Головна ідея музею - взаємовпливи культур України і Сходу.

Дивовижне панно-аплікація шовком по шовку «під Китай» розповідь, як невідомий автор 18 ст. уявляв далеку «країну раю на землі»: і груші на пальмі, і дракони з індики та качки, й китаянки, схожі на українок. Мумія сокола і фрагменти саркофагів, фігурки ушепті (помічники в потойбічному світі) — це оригінали з Єгипту. А Японія!.. Наприклад, японська лака — панно, виготовлене за складною, трудомісткою технологією. Представлено воно в жанрі якузі-е, тобто сценки з театру кабукі. Уявіть собі, щоб зробити такий виріб, треба було витримати технологію, сам опис якої довгий, як чайна церемонія. Достатньо зазначити, що на поверхню наносилося від тридцяти до трьохсот шарів лаку. Виготовляли його зі спеціально обробленої живиці японської сосни (лакового дерева), використовували тільки три природні барвники: чорну сажу, червоний оксид міді та золотий порошок. І творилася лака виключно на кораблях у морі, де мінімум піску й пилуки, а кожні 10–15 шарів зашліфовувалися морськими камінцями та висушувалися у дерев'яних шафках сосновим димом. Або графіка Кунісади Утагави по рисовому паперу, яку неможливо повторити. Адже пензлі були зроблені з шерстинок, взятих з хвостів щурів такого виду, якого тепер нема... все це викликає подив, захоплення та неймовірну цікавість.

У палаці також зберігаються археологічні експонати, які відображають мистецтво різних країн Африки і Азії.

У центральній частині палацу був обладнаний «чайний зал», почали проводити виставки і чайні церемонії. В експозиційних залах Китайського палацу можна побачити більше 250 творів образотворчого мистецтва, скульптури та ужиткованого мистецтва різних періодів.

Екскурсія до Китайського павільйону замовляється окремо, треба узгоджувати час, група не може бути чисельна. Ми прямуємо центральною алеєю до брами, але зупинимося біля дуже цікавих експонатів зліва від вхідної брами. Будівля павільйону є недоступною для МГН: існують марші сходів. Ні пандуса, ні підйомника. Всередині будівлі елементи доступності відсутні. Існуючі туалетні приміщення для МГН є недоступними.

Під північними валами лежать два великі загадкові **камені**, які привезли до замку у 2000 р. З села Новосілки. Вага більшого каменю – 9.5т, меншого – 3.5т. На каменях можна побачити загадкові написи та рисунки. Написи зроблені гарним готичним шрифтом – мінускулом, ніби під трафарет – усі літери однаково мистецькі вирізьблені. Між літерами є крапки – думається пропущені букви. Вчені оцінюють написи на 15 ст. Це може бути старопольська або старонімецька мови. Оскільки ще

ніхто не взявся розшифрувати написи, каміння «обросло» численними легендами. Ось деякі з них:

1. На меншому камені є дуже цікавий рисунок двох вінків. Вінки переплітаються, і у місці переплетення – отвір. Один вінок зроблений з листя та квітів, інший є тернистий. Кажуть, це символ життя та смерті. Якщо вкласти палець в отвір, покрутити та загадати бажання, воно неодмінно сповниться. Ось тільки ніхто не знає, в яку сторону повертати та скільки разів!

2. Кажуть також, що ці камені в час війни розшукували секретні німецькі та радянські спецслужби. Чому? Бо зашифрований напис є посиланням на Шамбалу – місце небаченої сили та влади.
3. Камені пов'язують з тамплієрами. Припускають, що зашифрований напис може берегти таємницю скарбів цього ордену. Біля Новосілок у XIV столітті було угорське поселення (до речі, в Угорщині є місця, пов'язані з тамплієрами), збереглася руїна старого замку з потужними мурами біля озера, а околиці поросли терням. Це співпадає з описами замків тамплієрів, що будувалися на берегах водойм, бо існували якісь таємні кімнати, які на час небезпеки можна було затопити. Особливим символом було терня і на одному з каменів є терновий вінок. Є також знак, в якому можна роздивитися чашу (тамплієрів пов'язують з таємницею Грааля), а ще зображене вухо, теж символічний знак.

Лишається сподіватися, що колись ці таємничі написи будуть відчитані, і раптом виявиться, що в такий спосіб хтось написав чудові рядки про свою любов до коханої жінки.

Ми виходимо з подвір'я і з мосту подивимося вправо. З цього місця можна побачити **каплицю**, присвячену пам'яті жертв НКВС закатованих у замку перед відступом більшовиків у червні 1941 року. Автори каплиці – архітектор В. Каменщик, скульптор Теодозія Бриж, художники Євген та Ярема Безніски.

Золочівський замок є унікальною пам'яткою оборонної та палацової архітектури пізньоренесансного характеру. Разом з **Олеським замком і Підгорецьким замком** входить до туристичного маршруту **«Золота підкова України»**.

Загальний висновок по Золочівському Замку: нажаль, об'єкт історико-культурної спадщини недоступний для МГН. Потрапити без сторонньої допомоги особам в кріслі колісному, а також незрячим особам є неможливо.

Рекомендації експертів проєкту, щодо забезпечення безбар'єрності Золочівський Замок. Об'єкт лише частково досліджувався під час громадського аудиту доступності. Необхідно: та провести комплексний аудит

доступності всіх приміщень музею та замовити опрацювання проектної-кошторисної документації для забезпечення безбар'єрності приміщень музею. Провести благоустрій доріжки до замку. Влаштувати поблизу воріт Замку місця для висадки/посадки та паркування а/т осіб з інвалідністю. Підмостити площадку в рівень із перекидним мостиком до воріт Замку. Як альтернатива передбачити встановлення мобільного біотуалету з врахуванням осіб в кріслах колісних.

Група екскурсантів повертається до автобуса.

Ось і закінчилося наше знайомство з цікавим замком та чудовим містом Золочів. Сподіваємося, це не остання ваша поїздка на Золочівщину, бо цей край, і це місто вартують того, щоб сюди повернутися не раз!

Додаткові корисні поради

Проблеми забезпечення прав осіб з інвалідністю, є характерними для України в цілому, для туристичних міст Львівщини і зокрема міста Золочева.

Ці проблеми серед іншого включають:

- відсутність доступу до вокзалу;
- відсутність транспортних засобів, доступних для крісел колісних;
- відсутність добре адаптованих/безбар'єрних готельних номерів;
- відсутність доступних музеїв, театрів, ресторанів, барів тощо;
- недоступні або лише частково доступні веб-сайти;
- відсутність адаптованих доступних туалетів у ресторанах і громадських місцях;
- недоступні вулиці (паркування автомобілів на тротуарі тощо);
- відсутність спеціальних автомобільних паркомісць для осіб з інвалідністю на офіційних стоянках;
- відсутність професійного персоналу, здатного інформувати та консультувати з питань доступності;
- відсутність достовірної інформації про рівень доступності конкретного туристичного магніта (церква, замок, виставка тощо).

Експерти радять Золочівській Міській Раді виконати наступне:

1. На постійній основі скликати, при Золочівській Міській Раді, новостворений Комітет з доступності міського середовища у м. Золочеві.
2. Провести комплексний аудит доступності історико-архітектурних об'єктів м. Золочева у співпраці із експертом Ярославом Грибальським — координатором програм з безбар'єрності Національної Асамблеї інвалідів України.
3. Скласти перелік недоступних історично-архітектурних об'єктів м. Золочева і поетапно розпочати ліквідувати виявлені урбаністичні бар'єри у місті (понижувати тротуари, встановлювати пандуси, звукові світлофори, тактильні плитки тощо).
4. Залучати міжнародну допомогу для співфінансування і виконання безбар'єрних ініціатив в місті.

3. Поради при організації та проведенні екскурсій для осіб з інвалідністю

Варто зробити узагальнення щодо елементів які потребують першочергової уваги при організації та проведенні екскурсій для осіб з інвалідністю які наведені на схемі на рис. 1.

Рис. 1. Складові елементи екскурсійного обслуговування при організації та проведенні екскурсій для осіб з інвалідністю.

Найважливішим елементом екскурсії, що вимагає спеціальної підготовки є екскурсійний текст.

При підборі екскурсійної інформації про об'єкти слід обирати найголовніше та не перевантажувати його датами та цифровим матеріалом, маловідомими спеціальними термінами. Не слід будувати складні та довгі речення, рекомендується використання римованих форм та цитат, при характеристиках об'єктів в тексті потрібно більше уваги приділяти таким формам подачі матеріалу як пояснення, характеристика, опис; вони повинні бути більш ретельними та глибокими.

При наданні послуг з екскурсійного обслуговування, організатор екскурсії для осіб з інвалідністю повинен звернути ретельну увагу на **тривалість та планування траси екскурсійного маршруту**. В першу чергу, слід враховувати можливості підходу/під'їзду до обраних об'єктів та наявність достатнього місця для зупинки групи, вимоги безпеки екскурсантів при знаходженні на об'єктах. Тривалість екскурсії потрібно скорочувати, враховуючи швидко фізичні та емоційну втомлюваність даного контингенту екскурсантів. В обов'язковому порядку передбачаються місця для короткочасного відпочинку та санітарних зупинок. При цьому маршрут має бути функціонально повним, тобто, **якщо це оглядова екскурсія на автобусі**, необхідно передбачити і

відвідування музею, галереї виставки (інших закладів культури), і пішохідну частину (по історичній частині міста, по парку, набережній).

При плануванні траси пішохідної частини враховується наявність пандусів та поручнів у сходів, пологих спусків у тротуарах в місцях наземних переходів вулиць. В Україні екскурсійне обслуговування людей з інвалідністю через відсутність зазначених елементів інфраструктури поки що знаходиться на низькому рівні. Нажаль, більшість навіть розвинутих міст України не мають гідних умов для організації спеціалізованої екскурсійної діяльності, але зрушення в цій галузі є. Наприклад, у Львові найбільш пристосованою територією для проведення екскурсії для людей з інвалідністю, зокрема порушенням зору є Парк культури <https://www.centralpark.lviv.ua> та Стрийський парк які маю великі території з вільними безбар'єрними пішохідними зонами та місцями для відпочинку. На території парків відсутні сторонні джерела шуму, які можуть заважати сприйняттю інформації. Безпосередньо для огляду доступні такі об'єкти показу, як декоративні дерева (клен, каштани, вільхи, берези, буки, дуби, платани, акації, липи, сосни та інші), джерело тощо. За допомогою техніки тактильного показу вигляд кожного об'єкта в повній мірі може відтворитися в уяві екскурсантів.

З метою забезпечення безпеки екскурсантів і підвищення якості туристичного обслуговування при проведенні екскурсії необхідно організовувати супровід екскурсантів.

Супроводжуючий - це людина, яка знає проблеми осіб з особливими потребами і створює їм комфортні умови під час проходження маршруту. Супроводжуючий може бути як один на групу екскурсантів так і для кожного екскурсанта персонально (в залежності від потреби та складності маршруту). Бажано щоб серед супровідників був медичний працівник, який розуміються на потребах та проблемних моментах які можуть виникати під час екскурсійного обслуговування, фізично розвинені та психологічно підготовлені особистості, в тому числі і волонтери.

Супроводжуючий повинен:

- надавати організаційну допомогу екскурсоводу під час проведення екскурсії;
- знати і дотримуватися техніки безпеки під час проходження по маршруту;
- уточнити в учасників екскурсійної поїздки шляхом індивідуального опитування наявність у кожного з них паспорта та страхового медичного полісу;
- інформувати екскурсовода про погане самопочуття екскурсанта і надати першу допомогу;
- при необхідності просити водія про позапланову зупинку.

Головна функція персонального помічника – це функція санітара, який надає допомогу в побутовому і санітарному самообслуговуванні, допомогу при посадці в транспорт і виходу з нього, а також при пішохідному пересуванні.

При організації транспортних екскурсій велику увагу треба приділити технічному стану та оснащенню транспортного засобу. Автобуси екскурсійного класу повинні

бути оснащені системою кондиціонування повітря, аудіо і відео-системою, анатомічними сидіннями з регульованою спинкою і відповідати найсуворішим вимогам для комфортної і безпечної подорожі. Не рекомендується обирати транспорт, у якого високі підніжки, вузькі двері, а також відсутні додаткові засоби безпеки і конструкцій - пандуси, поручні і підйомники. При посадці в автобус, виходу з нього, а також при прискоренні і уповільненні руху транспорту, відсутність таких засобів або обмеження в оснащенні ними автобуса, може призвести до нещасного випадку.

Організація харчування

На тривалих екскурсіях також слід приділити увагу особливостям надання послуги харчування.

Існує два варіанти організації харчування екскурсантів – під час зупинок на місті або у спеціалізованих місцях громадського харчування.

У першому варіанті бажано перед початком екскурсії забезпечити кожного екскурсанта так званим «кишеньковим харчуванням». У «кишенькове харчування» можуть входити проста чиста вода, сухофрукти, печиво, цукерки, йогурт, сир (10-15% добового раціону харчування людини).

Під час прийому їжі використовується одноразовий посуд, який після збирається і переноситься в спеціально відведене в транспорті для цих цілей місце. Екскурсивод зобов'язаний перед початком маршруту проінформувати екскурсантів про правила прийому їжі та утилізації сміття, а також попередити про час санітарних зупинок.

Надання послуги харчування на тривалих маршрутах може проходити в спеціалізованих місцях громадського харчування. Обслуговування людей з інвалідністю має свої особливості, які необхідно враховувати при виборі об'єкта харчування, складанні меню і форми обслуговування.

Основні рекомендації, які в повній мірі можуть застосовуватися в умовах обмеженої інфраструктури при обслуговуванні людей з порушенням опорно-рухового апарату та осіб з порушенням зору:

- людей з порушенням опорно-рухового апарату не можна розсаджувати на стільці з низько розташованою перемичкою між передніми ніжками, що мають обмеження в рухливості тазостегнового суглоба, на таких стільцях їм сидіти вкрай незручно;
- відстань між столиками в залі і екскурсантами, які сидять за одним столиком, має дозволяти сидіти розслаблено, витягнути ноги;
- розсаджуючи екскурсантів за столиками, необхідно мати на увазі, що людину, сліпого на одне око, необхідно посадити на таке місце, щоб з боку сліпого ока був відсутній рух інших людей, в тому числі і офіціанта.

4. Висновки та перспективи.

Відсутність затверджених вимог для проектування туристичних маршрутів суттєво впливає на створення відповідних умов для розвитку доступного/безбар'єрного туризму. Важливу роль відіграє й відсутність потрібних умінь та знань працівників (екскурсоводів, гідів, музейних працівників), які будуть надавати свої послуги туристам з інвалідністю.

Важливим є розробка та впровадження в навчальний процес діючих курсів з підготовки екскурсоводів, вимоги висвітлювати усі аспекти безбар'єрності і прививати необхідні знання для створення інклюзивних екскурсій. Отриманні знання повинні включати матеріали про технічні вимоги до проектування туристичних маршрутів, досвід інших країн із високим рівнем розвитку доступного туризму, варто навчати слухачів (майбутніх екскурсоводів) застосовувати принципи універсального дизайну у підходах до роботи із туристами з інвалідністю.

Громадянам потрібно наполегливо впливати на владу міста, щодо необхідності:

- влаштування поблизу храмів доступних біотуалетів для МГН, зокрема осіб в кріслах колісних;
- вживання заходів щодо усунення бар'єрів (невисоких порогів) у воротах до внутрішніх подвір'їв храмів та безпосередньо при входах до історичних об'єктів;
- звернутися до влади міста з проханням перемостити покриття тротуарів вздовж запропонованого інклюзивного маршруту.

5. Корисні сайти по організації екскурсії для осіб з інвалідністю:

https://pinchukartcentre.org/ua/education/inclusive_programmes

<http://socsvit.org/node/61>

https://pinchukartcentre.org/files/uploads/social_story/artfriends_buklet_pages_ua.pdf

<https://www.laski.edu.pl/pl/tono>

<http://noclegibezbarier.pl/>

https://www.youtube.com/watch?v=0XZLcmHCFWs&feature=emb_logo фільм тренінг про обслуговування особи на кріслі колісному

<http://www.turystykadlawszystkich.pl/>

http://www.turystykadlawszystkich.pl/publikacje/tdw_rola_krajoznawstwa.pdf

<https://www.visitbritain.com/us/en/plan-your-trip/getting-around-britain/accessible-britain>

<https://www.tourismforall.org.uk/>

<https://www.disabilityrightsuk.org/>

<https://www.visitbritainshop.com/world/articles/disabled-travel-guide/>

<https://www.motability.co.uk/news/rough-guide-to-accessible-britain/>

<https://www.accessable.co.uk/>

<https://www.disabledholidays.com/>

